

VIDIŠKIŲ ŠNEKTOS DEMINUTYVAI

Žaneta MARKEVIČIENĖ, Aurimas MARKEVIČIUS

Nuo daugelio indoeuropiečių ir neindoeuropiečių kalbų lietuvių kalba skiriasi deminutyvų gausa ir įvairove. Į tai seniai atkreipė dėmesį Mažosios Lietuvos kalbininkai, lietuvių liaudies dainų rinkėjai ir skelbėjai: J. G. Herderis, G. Lessingas, L. Rėza, P. Ruigys, V. Kalvaitis ir kt. Autoriai šių dainų ir apskritai kalbos ypatybę labai vertino: „Dažnas mažiųjų vartojimas ir daug balsių su l, r ir t daro ją [kalbą] malonesnę už lenkų, kurioje apstu žvarbiųjų priebalsių samplaikų“ (Ruigys, 1986, 154); jie [deminutyvai] „<...> suteikia dainoms nepakartojamo žavesio“ (G. E. Lessingas, J. G. Herderis – cit. pagal Rėza, 1964, 341); „<...> suteikia lietuvių dainoms tokį malonų žavesį, tokį mielą švelnumą ir patrauklumą, kuris užburia širdį. Jie išreiškia intymų toną, švelnų ryšį, nuoširdžią užuojautą“ (Rėza, 1958, 334); „<...> išreiškia švelnaus intymumo toną ir perduoda tą trapų, malonų ir meilų skambėjimą“ (Rėza, 1964, 341).

V. Urbutis teigia, kad lietuvių kalboje yra apie 80 daiktavardžių deminutyvų priesagų (Urbutis, 1978, 288; LKG 1 253–286; LKE 130). LKG pateiktos 79 tokios priesagos: 19 jų labai ar gana produktyvios, 29 apyretės, 31 visai reta (LKG 1 253–286)¹. Mažesnė šių priesagų pusė yra porinės – turi vyriškąją ir moteriškąją gimines. Kuo rečiau vartojamos priesagos, tuo dažniau jos būna neporinės. Visos retosios priesagos (31) yra neporinės. Kai kurios turi variantų: *-lščias*, *-lštis* ir *-ištys*, *-ičkà* ir *-lčkè* ir kt. S. Ambrasas pateikia apie 100 daiktavardžių deminutyvų priesagų, įskaitant variantus ir slaviškas priesagas (Ambrasas, 2000, 87–112). Abu sąrašus galima šiek tiek papildyti, pvz., *-ėtė*: *mergėtė* (Obeliai), *-ūkšlis*: *vėjųkšlis* (Veliuona), *-aičia*: *mergėičia* (Alanta).

Ir LKG, ir S. Ambraso darbe aptariamas įvairių priesagų paplitimas tarmėse. Kai kurių priesagų vartojimo teritorija nurodyta „Lietuvių kalbos atlase“ (LKA 3, žml. nr. 116–119). Įvairių tipų deminutyvų paplitimą kauniškių tarmėje aptarė Ž. Markevičienė (Markevičienė, 2001, 48–49).

¹ V. Urbutis nurodo, kad sudarant šį sąrašą, atsiribota nuo senųjų raštų ir onomastikos (Urbutis, 1978, 288).

Vidiškių šnektos (rytų aukštaičių širvintiškių tarmė)² senesni atstovai deminutyvus vartoja dažnai, bet jų daryba neįvairi. Populiarios 7 priesagos: *-elis, -ė, -ėlis, -ė, -(i)ukas, -ytė, -(i)utė, -(i)okas, -ė, -iotė*. Kitos priesagos vartojamos retokai ar visai retai. Daugiausia deminutyvų vartojama liaudies dainose, bet ten jų daryba dar monotoniškesnė – paprastai vartojamos tik priesagos *-elis, -ė, -ėlis, -ė*, kartais *-(i)ukas, -(i)utė*³. Mėgstami ir deminutyvai su dviem priesagomis (ypač tai būdinga asmenvardžiams): *jenelū:kštis ~ Joneliūkštis, petrelū:kštis ~ Petreliūkštis, varusī:te⁴ ~ Verusytė* „Veronika“, *valūsī:te ~ Valiusytė* „Valerija“, *bernekė:lis ~ berniokėlis, mergetė:la ~ mergiotėlė, kraštelū:kus ~ krašteliūkas, padeļu:kus ~ puodeliūkas* ir pan. Nepastebėta deminutyvų su trimis ar daugiau priesagų. Taip yra ir bendrinėje kalboje, ir kitose tarmėse. V. Kalvaitis pateikia 96 malonines žodžio *motina* formas (Mamatės wardo padaugsinimai meilingystės užbaigomis) (Kalvaitis, 1910, 24), bet dauguma jų yra dirbtinės, nepaliudytos nei tarmėse, nei jokiuose tekstuose: *Mamulužužėle, Mamulužužuže, Mamelytutėle, Mamalužaitužėle, Mamatužužužėle* ir pan. C. Jurkšaičio pasaka „Sirat-ėl-yt-ėli bė' mižin-uk-ėlis“ (Jurkšchat, 1898, 102–104) irgi nelaikytina tikru pinigu.

Tikra mįslė yra beveik visiškas mažybinių hidronimų formų nebuvimas Vidiškių apylinkėse ir plačiai aplink jas. Apskritai Šventosios ir Nevėžio tarpupyje visai nepopuliari vandenvardžių daryba su deminutyvų priesagomis (Vanagas, 1970, žemėl. Nr. 8, 9, 25, 30, 31, 33). Užfiksuotas vienas kitas hidronimas su priesagomis *-elis, -ė, -ėlis, -ė*, bet dažniausiai jas turi sudurtiniai daiktavardžiai su antruoju komponentu *-upelis, -upėlis*. Palyginus šiuos žemėlapius, aiškiai matyti, kad mažybiniai hidronimai labiausiai nemėgstami širvintiškių tarmėje – čia jų vos vienas kitas. Ir kitose tarmėse kai kurios deminutyvinės hidronimų priesagos nepopuliarios, bet tik širvintiškių tarmėje ignoruojamos jos visos. Nelabai mėgstamos jos ir kupiškėnų, anykštėnų tarmėse, kai kuriose panevėžiškių tarmės dalyse (ypač į šiaurę nuo Mūšos).

Priešingybė yra gyvenamųjų vietų pavadinimai – Vidiškių apylinkėse apstu vėdinių su deminutyvų priesagomis: *Gaidėliai, Gudėliai, Liūnėliai, Laitėliai, Kirvėliščiai, Kopūstėliai, Kunigėliai, Gelučiai, Naručiai* ir kt.

Minėti LKA 3 autorių ir A. Vanago parengti žemėlapiai užmena ir kitą mįslę – kodėl XVI–XVII a. raštuose visai nėra deminutyvų su priesaga *-(i)ukas, -ė* (Ambrasas,

² Straipsniui medžiaga rinkta iš gyvosios kalbos, garso įrašų, taip pat savistabos būdu (abu autoriai gerai moka tiriamąją tarmę).

³ Įvairių tarmių liaudies dainose dažniausiai išsiverčiama su šiomis priesagomis. Ryškiai skiriasi Mažosios Lietuvos dainos, kur deminutyvų daryba labai įvairi: *mergyte, sesyte, žirgytis, sūnyčiai, pavasarai, rūtatės, lelijatės, motužės, tėtušis, kraitužė, širdužė, klėtužė, pusrytukus, aluko, alučio, skrynelė, rateliai, vainikėlių, dienužatės, upužėlių, žievelėliai, liepatėlė, žvejytėliai, veršiukėliai* ir pan. (Rėza, 1958).

⁴ Nesisteminis balsio *e* virtimas į *a*.

2000, 90). Jos S. Ambrazas nerado ir ne per toli nuo Vidiškių gyvenusio K. Sirvydo „Punktuose sakymų“, nors dabar šiame krašte *-(i)ukas* ir *-elis* yra pagrindinės vyriškosios giminės deminutyvų priesagos. Priesaga *-(i)ukas* paplitusi beveik visoje Lietuvoje (LKA 3, žml. nr. 116). Hidronimų su šia priesaga kai kuriuose šalies arealuose tiesiog tiršta (Vanagas, 1970, žemėl. Nr. 30).

Nagrinėdami deminutyvų darybą, kalbininkai visada poruoja tos pačios garsinės sandaros priesagas (gali skirtis tik priebalsio minkštumas): *-aitis* ir *-aitė*, *-ytis* ir *-ytė*, *-ukas* ir *-ukė* ir pan. Gyvojoje kalboje poravimo polinkiai labai skiriasi. Vienas poros narys gali būti visai nevartojamas. Vidiškių šnektejo nepaprastai populiarius formantas *-ytė*, bet visai nėra *-ytis*. Vienas poros narys gali būti vartojamas labai dažnai, o kitas beveik nevartojamas. Pvz., labai populiarius vyriškosios giminės formantas *-(i)ukas*, o *-(i)ukė* beveik nevartojamas. Panaši pora su formantais *-(i)utė* ir *-(i)utis*: moteriškosios giminės daiktavardžiai labai mėgstami, o vyriškosios giminės girdėtas vos vienas kitas žodis: *tevu.tis* ~ *tėvūtis*, *devū.čiu* ~ *Dievūčiau* „Dievuli“, *aigū.tis* ~ *Al'gūtis*.

Dažnai poruojamos nepanašios garsinės sandaros priesagos. Įprasčiausia pora yra *-(i)ukas* ir *-ytė*: *beññū.kus* ir *_meñgi:tæ* ~ *berniukas* ir *mergýtė*, *gųjdžū.kus* ir *_višti:tæ* ~ *gaidžiukas* ir *vištýtė*, *juųčū.kus* ir *_teliči:tæ* ~ *jaučiukas* ir *telyčýtė*, *zelziñū.kus* ir *_uñti:tæ* ~ *zelziniukas* ir *antýtė* „gaigaliukas ir antytė“. Krikšto varduose priesaga *-(i)ukas* dažniausiai poruojama su *-(i)utė*: *stašū.kus* ir *_kaññū.tæ* ~ *Stasiukas* ir *Katriutė*, *mikaļū.kus* ir *_aññū.tæ* ~ *Mykoliukas* ir *Oniutė* „Mykoliukas ir Onutė“, *vaclavū.kus* ir *_kastū.tæ* ~ *Vacloviukas* ir *Kostutė*. Dvi moteriškosios giminės partneres turi ir priesaga *-iokas*: *-iokė* ir *-iotė*. Pvz., *užalō.kus* ir *_jegļō:kæ* ~ *ąžuoliokas* ir *egliokė*, *juųčō.kus* ir *_teličō:kæ* ~ *jaučiōkas* ir *telyčiōkė*, *beññō.kus* ir *_meñgō:tæ* ~ *berniōkas* ir *mergiōtė*, *kumelō.kus* ir *_kumelō:tæ* ~ *kumeliōkas* ir *kumeliōtė*.

Iš vienodos garsinės sandaros priesagų dažniausiai poras sudaro *-elis*, *-ėlis* ir *-elė*, *-ėlė*: *beññē.lis* ir *_meñgē:la* ~ *bernėlis* ir *mergėlė*, *palitanē.lis* ir *_kamizelkē:la* ~ *palitonėlis* ir *kamizelkėlė* „paltukas ir liemenėlė“, *daktarē.lis* ir *_kušerķē:la* ~ *daktarėlis* ir *akušerķėlė* „daktarėlis ir akušerėlė“. Apskritai įmanomi įvairiausi deriniai: *traktarū.kus* ir *_mašinē:la* ~ *traktoriukas* ir *mašinėlė*, *karvelū.kus* ir *_geguī:te* ~ *karveliukas* ir *gegutytė*, *bralū.lis* ir *_sesū:te* ~ *brolėlis* ir *sesūtė* ir pan., bet kai kurias poras sunku įsivaizduoti: *beññō.kus* ir *_meñgi:te* ~ *berniōkas* ir *mergýtė*, *gųjdžū.kus* ir *_vištā:la* ~ *gaidžiukas* ir *vištėlė*, *zelziñū.kus* ir *_uñčō:ke* ~ *zelziniukas* ir *ančiōkė* „gaigaliukas ir antytė“ ir pan. Jų aptikti nepavyko.

Deminutyvų reikšmės Vidiškių šnektejo iš esmės tokios pačios kaip ir bendrinėje kalboje: mažumo, malonumo (jos abi labai dažnai būna susipynusios), menkumo, prastumo (dažnai su smerkimo ar ironijos atspalviu), didumo, intensyvumo. Hiperbolizavimui dažniausiai vartojamos priesagos *-elis*, *-ė* ir *-ėlis*, *-ė*: *uōt arē.lis* (orelis) | *kiba kàs paskó:ræ!* || *tu_bēññ balsá:lis!* (balselis) || *matì: kàs_da akmenē:lis!* || *uōt žmagiš-tē:la* | *neduok tu_dievā:* || *kiek tu_kalbū: mó:ki* | *uōt galvī:te tā:va!*

Atrodo, tik Vidiškių šnektai būdingi deminutyvai, kurie vartojami nepiktai linkint blogo, pakeiksnojant: *ka(t)_tāū smaliː tæ* (~ *smalytė* „derva“) *užėitu* // *kat_juřm kvarabiː tæ* (~ *kvarabytė* „liga“) *pajiřntu* // *ka(t)_tāū nesuvedęː la* (~ *kad taū nesuvedėlė* „kad tau nesisektų“) // *ka(t)_tāū kur pabygiː tæ* (~ *kad taū kur pabaigyte* „kad tave kur galas“). Jie vartojami ir labai stebintis: *ka(t)_tāū smaliː tæ* ! *kó:kæ graži mærga!* // *pabygiː te unt_svięta* ! *kas_tj_pas_juos pazdáː ræ!* Kitose tarmėse tokios deminutyvų reikšmės neužfiksuotos.

Kaip ir kitose rytų aukštaičių tarmėse, Vidiškių šnekte deminutyvų priesagas labai dažnai turi žmonių krikšto vardai, kurie paprastai nesikeičia nuo vaikystės iki senatvės ir mirties. Dažniausiai vartojamos priesagos *-(i)ukas*, *-(i)utė*, ir *-ytė*: *pāliū.tæ* ~ *Poliūtė* „Apolonija“, *añū.tæ* ~ *Oniūtė* „Onutė“, *jævū.tæ* ~ *Ievūtė*, *stašū.kus* ~ *Stasiūkas*, *ladžiū.kus* ~ *Ladziūkas* „Vladukas“, *aleniː tæ* ~ *Elenytė*, *aršuliː tæ* ~ *Aršulytė* „Uršulytė“ ir kt. Vardai ir pavardės su priesagomis *-iokas*, *-ė*, *-iotė* paprastai vartojami kalbant apie paauglius, jaunos nesusituokusius žmones: *ladžō.kus* ~ *Vladziōkas*, *karušō.tæ* ~ *Karusiōtė*, *peřřō.kus* ~ *Petriōkas*, *ragulō.kus* ~ *Raguliōkas*, *staņķuųčō.kæ* ~ *Stankevičiōkė*. Maloninės reikšmės jie neturi.

Dažnokai vartojamos priesagos *-elis*, *-ė*, *-ėlis*, *-ė*: *maræː la* ~ *Marėlė*, *kařræː la* ~ *Katrėlė*, *pranæː la* ~ *Pranėlė*“, *jenėː lis* ~ *Jonėlis* ir pan. Jų reikšmė nėra teigiama. Vardai su šiomis priesagomis dažniausiai rodo neaukštą asmens socialinę padėtį, nepagarbą, arba šiek tiek žeminamą pagailą jam. Pavardės su šiomis priesagomis irgi rodo nepagarbą žmogui: *žemaiūtėː la* ~ *Žemaitėlė* „Žemaitytė“, *uķkštālėː la* ~ *Aukštuolėlė* „Aukštuolytė“, *kuřsæː la* ~ *Kursėlė* „Kurcikevičiūtė“, *markunęː lis* ~ *Morkūnėlis* „Morkūnas“. Tuo tikriniai daiktavardžiai skiriasi nuo bendrinių, kuriems priesagos *-elis*, *-ė*, *-ėlis*, *-ė* dažniausiai teikia mažybinę ar maloninę reikšmę.

Vyriškosios giminės krikšto vardai seniau buvo daromi su priesaga *-ulis*: *adū.lis* ~ *Adūlis* „Adomas“, *izū.lis* ~ *Juozūlis* „Juozulis“⁵, *pranū.lis* ~ *Pranūlis*, *kažū.lis* ~ *Kaziūlis*. Dabar tokio tipo vardų nebėra. Išnykusi varduose, priesaga *-ulis*, *-ė* tapo visai nepopuliari: *dævū.lis* ~ *Dievūlis*, *badū.lis* ~ *bėdūlis* „vargšelis“⁶, *katū.lis* ~ *katūlis* „kačiukas“, *teţū.la* ~ *teţulė* ir kt.

Prieškario metais moterų vardai buvo daromi su lenkiškomis priesagomis: *stėf.cæ* ~ *Stefcià* „Stefa“, *brūoñcæ* ~ *Bròncė* „Bronė“, *maņusæ* ~ *Maniusià* „Monika“, *varusæ* ~ *Varusià* „Veronika“, *vłkcæ* ~ *Vłkcė* „Viktorija“, *kažū.næ* ~ *Kaziūnė* „Kazimiera“, *alfū.næ* ~ *Al’fūnė* „Alfonsa“. Dabar moterys taip nebevedinamos. Ne per seniai buvo įsigalėjusi slaviška priesaga *-ka*, dedama ir prie vyrų, ir prie moterų vardų: *váːčka* ~ *Vac’ka* „Vaclovas“, *jū.ška* ~ *Juz’ka* „Juozas“, *łrka* ~ *Įrka* „Irena“, *vierka* ~

⁵ Dvibalsis *uo* neįprastai monoftongizuotas ir priebalsis *j*- numestas.

⁶ Nesistemingas nekirčiuoto *ę atitikmuo *a*.

Vërka „Veronika“ ir kt. Ši priesaga vartota ir anksčiau: prieš karą gyvenę žmonės irgi buvo vadinami *karúolka* ~ *Karòl'ka* „Karolis“, *stéfka* ~ *Stefka* „Stefanija“, *agniéška* ~ *Agnieška* „Agnietė“, *adė'ška* ~ *Adėl'ka* „Adelė“, *jà'ska* ~ *Jas'ka* „Jonas“ ir pan. Krikšto vardai su šiomis slaviškomis priesagomis neatitinka įprastinės deminutyvų sampratos: jie neturi nei mažumo, nei malonumo, nei didumo ar menkumo reikšmės. Todėl vertėtų išskirti dar vienos reikšmės deminutyvus – familiarizmus. Familiarumo atspalvį dažnai turi ir deminutyvai su lietuviškomis priesagomis *-iokas*, *-iokė*, *-iotė*.

Ypatingą švelnumo, malonumo atspalvį krikšto vardams, rečiau bendriniam žodžiams suteikia jų gramatinės giminės pakeitimas: *algù.te* ~ *Al'gùtė* „Algis“, *val'dun'ite* ~ *Val'dunýtė* „Valdas“, *ramun'ite* ~ *Ramunýtė* „Ramūnas“, *stəpuk!*⁷ ~ *Stėpuk* „Stefutė!“, *žāñuk* ~ *Žāniuk* „Žanytė“, *aistučù.kus* ~ *Aistučiukas* „Aistutė“, *sunù.te* ~ *sūnùte* „sūnelis“.

Kai kurie daiktavardžiai su aprašytomis priesagomis neturi deminutyvų reikšmės. Visų pirma tai tokie daiktavardžiai, kurie be priesagų apskritai nevartojami: *kařvė'lis* ~ *karvēlis*, *milá'lis* ~ *milėlis* „milas“, *vaveřšù.kus* ~ *voversiukas* „vieversys“, *zilá'la* ~ *zylėlė* „zylė“, *avə'la* ~ *avėlė* „avis“, *gilá'la* ~ *gilėlė* „gilė“, *blá'kute* ~ *blākutė* „blakė“, *bəđnāñù.kus* ~ *biednuoliukas* „varguolis“. Deminutyvais jie tampa pakeitus priesagas arba pridėjus naujų: *avi'te* ~ *avýtė*, *gili'te* ~ *gilýtė*, *ziliù.te* ~ *zylūtė*, *kařvelù.kus* ~ *karveliukas*. Deminutyvais nelaikytini ir specifinę reikšmę įgiję daiktavardžiai: *vabaliù.kus* ~ *vabaliukas* „plaukų segtukas“, *štiklù.kus* ~ *stikliukas* „taurelė“, *kulnā'lis* ~ *kulnėlis* „bato kulnas“.

Yra daiktavardžių porų, kurios reiškia skirtingo dydžio daiktus. Vienas jų turi deminutyvo priesagą, kitas neturi: *skarà* ~ *skarà* – *skarə'la* ~ *skarėlė*, *vó'tis* ~ *vořs* – *vačù'kšte* ~ *vočiúškstė* „šunvotė“, *šá'kes* ~ *šākės* – *šakù.tes* ~ *šakūtės*, *púodus* ~ *púodas* – *padeľù.kus* ~ *puodeliukas* „naktipuodis“ ir kt. Deminutyvų reikšmė šiuo atveju išlieka (daiktas mažesnis), bet ją nublukina svarbesnė daikto rūšies reikšmė. Panašus santykis yra tarp įvairių augalų (kartais ir kitų daiktų) ir į juos panašių darželio gėlių pavadinimų: *kařklus* ~ *kařklas* „krūminis gluosnis“ (*Salix*) – *kařklù.kus* ~ *karkliukas* „flioksas“ (*Phlox*), *dó'bilus* ~ *dóbilas* (*Trifolium*) – *dabiliù.kus* ~ *dobiliukas* „saulutė“ (*Bellis*), *avižà* ~ *avižà* (*Avena*) – *aviži'tə* ~ *avižýtė* „širpinis gvazdikas“ (*D. barbatus*), *uys'karus* ~ *ausikaras* „auskaras“ – *uysikařù.kus* ~ *ausikariukas* „auskarėlis“ (*Dicentra*) ir kt.

V. Urbutis teigia, kad deminutyvai apima visą daiktavardžio sistemą, o daiktavardžių su priesagomis *-elis*, *-ė*, *-ėlis*, *-ė* galima pasidaryti beveik iš kiekvieno daiktavardžio (LKG 1 259; Urbutis, 1978, 216, 270). Vis dėlto tai tik teorinė galimybė. Ir bendrinėje kalboje, ir visose tarmėse yra labai daug daiktavardžių, iš kurių deminutyvai nedaromi. Visai negalima išvesti deminutyvų iš sangražinių daiktavardžių su

⁷ Atkreiptinas dėmesys į kirčio atitaurumą, primenantį panašų pietų aukštaičių reiškinį.

sangrąžos afiksų žodžio gale – neįmanoma net įsivaizduoti, kaip galėtų atrodyti žodžių *prausimasis*, *šukavimasis* ir pan. deminutyvai. Paprastai nevartojami mažiškieji veidiniai ir iš tokių sangrąžinių daiktavardžių, kurie sangrąžos afiksą turi tarp šaknies ir priešdėlio: *įsivaizdinimas*, *pasiklausymas*, *užsikimšimas* ir pan. Deminutyvinių formų paprastai neturi nesangrąžiniai abstraktieji daiktavardžiai (*žiovavimas*, *žagsėjimas*, *retenybė*, *grožis*), dalis tarptautinių žodžių (*kunizmas*, *tuberkuliozė*). Vidiškių šnekoje deminutyvų formų neturi kai kurie sudurtiniai daiktavardžiai: *kujėgalvis* ~ *kūjagalvis* „buožgalvis“, *sá'ulažalinis* ~ *saulėžolynis* „saulėgrąža (*Helianthus*)“, *ká'ulazalinis* ~ *káulazolynis* „vaistinė taukė (*Symphytum*)“, *šimtakošis* ~ *šimtakojis*, *škiētmedis* ~ *skiētmedis* „ožekšnis (*Euonymus*)“, *plaštaruškis* ~ *plėštaraškis* „mėšlungis“. Net nemaža dalis įvairių reikšmių konkrečių daiktavardžių šnekoje nevartojami su mažiškieji priesagomis: *mó'lis* ~ *mólis*, *džó'va* ~ *džiovà*, *gelta* ~ *geltà*, *sú'tras* ~ *sú'tros* „srutos“, *plæ'ntus* ~ *pléntas*, „plentas“, *glí'nda* ~ *glínda*, *læ'vus* ~ *lėvas*, „liūtas“, *kní'væ* ~ *knývé* „pempė“, *žví'næ* ~ *žvínė* „žiurkė“, *žai'bus* ~ *žai'bas*, *du'ngus* ~ *dangūs* ir kt.

Kaip ir visose tarmėse, Vidiškių šnekoje deminutyvus dažniau vartoja moterys negu vyrai.

DIMINUTIVES IN THE VIDISKIAI SUBDIALECT

Summary

Diminutives are used abundantly in the subdialect of Vidiškiai, like in all the East Aukštaitian dialects. Therefore, it is not easy to explain why the subdialect of the Vidiškiai surroundings as well as the Širvintiškiai dialect in general are devoid of diminutival forms of hydronyms, and why the diminutival suffix *-(i)ukas* is totally absent in the writings of Konstantinas Sirvydas, who was a native of a region close to the Vidiškiai settlement. It should be mentioned that the said suffix presently has extreme popularity in the region. Although the older native speakers of the Vidiškiai subdialect tend to use numerous diminutival forms, the diminutive word-formation of their speech lacks diversity. Only seven suffixes are popular: *-elis / -elė*; *-ėlis / -ėlė*; *-(i)ukas*; *-ytė*; *-(i)utė*; *-(i)okas / -(i)okė* and *-(i)otė*. Diminutive nouns of the feminine gender are more numerous in their usage; therefore, some of the masculine suffixes have two corresponding “partners” of the feminine gender. E.g., the masculine suffix *-(i)ukas* is coupled with the feminine gender suffixes *-ytė* and *-(i)utė*; e.g. *be'pñú.kus* ir *me'pñi'tæ* ‘a little boy and a little girl’, *pe'ñrú.kus* ir *ka'ñrú.tæ* ‘Pete and Cathie’. Shift of grammatical gender adds special tenderness to the diminutive forms, e. g.: *valduní'tæ* ‘Dear Valdas’ instead of *valdú.kus*; *stæpú.kus* ‘Dear Stephanie’ instead of *stæfú.tæ*, etc. Some diminutives, especially those with the Slavic suffix *-ka*, have the meaning of familiarity.

LITERATŪRA

- Ambrazas S.*, 2000, Daiktavardžių darybos raida, II dalis. Vilnius: Mokslo ir encikl. leid. in-tas.
- Jurkschat C.*, 1898, Litauische Märchen und Erzählungen. Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.
- Kalvaitis W.*, 1910, Lietuwiszkių wardų Klėtele. Tilžėje: Spausdinta Otto v. Mauderodės.
- LKA 3* – Lietuvių kalbos atlasas, t. 3: Morfologija / Ats. red. K. Morkūnas. Vilnius: Mokslas, 1991.
- LKE* – Lietuvių kalbos enciklopedija / Red. V. Ambrazas. Vilnius: Mokslo ir encikl. leid. in-tas, 1999.
- LKG 1* – Lietuvių kalbos gramatika. T. 1 / Vyr. red. K. Ulvydas. Vilnius: Mintis, 1965.
- Markevičienė Ž.*, 2001, Aukštaičių tarmių tekstai, II dalis. Vilnius: VU I-ka.
- Rėza L.*, 1958, Lietuvių liaudies dainos, I dalis. Vilnius: Valst. grožinės lit. I-ka.
- Rėza L.*, 1964, Lietuvių liaudies dainos, II dalis. Vilnius: Vaga.
- Ruigys P.*, 1986, Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimas. Vilnius: Vaga.
- Urbutis V.*, 1978, Žodžių darybos teorija. Vilnius: Mokslas.
- Vanagas A.*, 1970, Lietuvos hidronimų daryba. Vilnius: Mintis.

Vilniaus pedagoginis universitetas
Lietuvių kalbotyros katedra

Įteikta
2004-11-17